

Πιν. Α'.

ΠΡΟΤΥΠΟΝ.

ΦΕΝΕΛΩΝ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΤΩΝ ΒΙΩΝ
ΤΩΝ
ΕΝΔΟΞΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ,

ΟΜΟΥ ΜΕ ΤΑ ΔΟΓΜΑΤΑ, ΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ, ΤΟ ΗΘΙΚΟΝ ΤΩΝ
ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΗΝ ΤΩΝ ΩΡΑΙΩΝ ΓΝΩΜΩΝ ΑΥΤΩΝ.

ΥΠΟ ΦΕΝΕΛΩΝΟΣ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Α. ΠΟΘΗΤΟΥ

ΜΕ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΞ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ
ΜΕΤΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΒΕΑΤΙΩΘΕΙΣΑ ΜΕΝ ΚΑΙ ΑΥΞΗΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ,
ΓΕΝΟΜΕΝΗ ΔΕ ΦΙΛΑΝΘΙΜΩ: ΔΑΠΑΝΗ:

Κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ. ΜΟΥΣΟΥΡΗ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Ι. Α. ΚΟΣΜΕΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗΣ ΥΠΟ Ε. ΠΑΝΑ.

1842.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Σοφοῖς ὁμίλει.

Σοφία οὐκ ἔστι

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἰδοὺ τέλος πάντων, μετὰ τοσαῦτά ἐμπόδια καὶ βραδύτητας, ἐξῆλθε καὶ αὖθις τῶν πιεστηρίων τὸ τοσοῦτον προσδοκώμενον καὶ ποθούμενον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ σύγγραμμα τοῦ Φενελῶνος, τὸ τοὺς βίους τῶν ἐνδόξων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος περιέχον. Ἡ δευτέρα δὲ αὕτη ἔκδοσις ἐγένετο μὲν πολὺ βελτιωτέρα τῆς πρώτης, οὐχὶ δὲ εἰς βαθμὸν ὅπου ἐπόθουν καὶ ἐμελέτων γὰ προάξω αὐτήν. Ἐκάλλινα ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον φράσεις καὶ λέξεις πλείστας, ὅσαι εἰς τὸ τύμπανον τῆς ἀκοῆς μου ἤχουν δυσαρέστως· ἐπηύξησα τὸν ἀναλυτικὸν πίνακα, καὶ προσέθεσα σημειώσεις τινάς, τὰς ὁποίας δὲν ἔκρινα ἀναρμόστους· προσέθεσα δὲ καὶ τὸν βίον τοῦ συγγραφέως μετὰ τῆς εἰκόνης του, ἀντὶ τοῦ βίου τοῦ Κονφυκίου καὶ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ, τὰ ὅποια προεκήρυξα, καὶ πάλιν ὁ σκοπός μου δὲν ἐξεπληρώθη ἐντελῶς· ἐπιφυλάττω μολοντοῦτο τὴν κατ' εὐχὴν βελτίωσιν τοῦ ἔργου μου εἰς ἄλλην ἐπομένην ἔκδοσιν. Τῆς δὲ προσθήκης τῆς τοῦ Φενελῶνος βιοτῆς, ἀντὶ τῆς τοῦ φιλοσόφου τῆς Κίνας, αἴτιον

εἶναι ὅτι οὐτ' ἠδυνήθην νὰ συντάξω, καίτοι ἐπιχειρήσας, βίον συνοπτικὸν τοῦ μεγάλου ἐκείνου σοφοῦ, οὐτ' ἠθελον δυνηθῆ οἱ ὁμογενεῖς μου νὰ ἀναγνώσωσιν αὐτὸν μὲ πλήρη κατανόησιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρός· καθότι ἕκαστος γνωρίζει ὅτι τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς τῶν μεγάλων ὑποκειμένων εἶναι σφιγκτῶς συνδεδεμένα μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους των, καὶ μᾶλλον εἰπεῖν ἀποτελοῦν οὐσιώδη μέρη αὐτῆς· καὶ ἡ ἱστορία τῆς Κίνας εἶναι εἰσέτι σχεδὸν πάντῃ ἀγνωστος εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου· Ἦτο λοιπὸν ἐπάναγκες νὰ παρατείνω διὰ τῶν ἀπαιτουμένων διασαφήσεων τὸν βίον τοῦ Κονφυκίου· ἀλλὰ τότε ἡ βίβλος ὑπερέβαινε πολὺ τὸν ὄρον τοῦ ὄγκου, τὸν ὁποῖον εἰς αὐτὴν εἶχομεν ὀρίσει. Ἄλλως δὲ, ἐπειδὴ εἶδον ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Κονφυκίου καὶ μετ' αὐτὸν ὑπῆρξαν ἄνδρες σοφοί, ὅχι πολὺ κατώτεροι αὐτοῦ, ὁποῖοι ὁ Λαότιος, ὁ Μέγκιος καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ὀλιγώτερον πολλοῦ λόγου ἀξία, ἐστοχάσθην ὅτι ἠθελεν εἶσθαι ἑμάρτημα νὰ ἀποβάλῃ τις τρόπον τινὰ τοὺς ἄλλους διὰ νὰ προσηλωθῆ εἰς ἓνα μόνον. Ἐπεταὶ λοιπὸν ὅτι εἶναι ἔργον ἰδιαιτέρας πραγματείας ἢ τῶν σοφῶν τῆς Κίνας βιογραφία, ἢ μᾶλλον ἀνήκει εἰς τῆς χώρας ταύ-

της τὴν ἱστορίαν, ἥτις εὐχομαι νὰ φανῆ ποτὲ εἰς τὴν γλῶσσάν μας, καθότι ἤθελε φωτίσει τὸ ἔθνος, καὶ δώσει εἰς αὐτὸ πολλὰς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ τόπου ἐκεῖνου τῆς διοικήσεως, τοῦ κλίματος, τῶν προϊόντων, τῶν φαινομένων, τῶν κατοίκων καὶ τῶν γνώσεων αὐτῶν καθ' ὅλα τὰ εἶδη τῆς παιδείας καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἀντὶ λοιπὸν τοῦ βίου τοῦ τῆς Κίνας σοφοῦ, κατεχώρησα τὸν τοῦ Φενελῶνος ὑπὸ εὐγνωμοσύνης, καθὸ καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος καθισταμένου ὠφελίμου.

Φράσιν δὲ εἰς τὴν μεταγλώττισιν τοῦ παρόντος συγγράμματος, ὡς καὶ ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως κρίνεται, ἐπροσπάθησα νὰ φυλάξω τὴν δυναμένην νὰ γείνη καταληπτὴ εἰς ὅσον ἔνεστι πλειότερους Ἕλληνας, προσέξας ὁμως πάντοτε μὴν ἐξοκείλω εἰς τὸ καταπεπατημένον, καὶ δημῶδες, καθὼς ἐπρόσεξα μὴ με λανθάσῃ παρείσδυσις ξενισμῶν· προσοχὴ τὴν ὁποῖαν τόσω μᾶλλον χρεωστεῖ νὰ ἔχη ὁ συγγραφεὺς ἢ μεταφράζων, ὅσω ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποῖαν γράφει εἶναι ἄμορφος εἰσέτι, καὶ τὸ πόνημα τοῦ ἀφοραῖ τῶν πολλῶν καὶ μαλιστα τῆς νεολαίας τὴν συνεχῆ ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιστάσιαν. Διότι, καθὼς μανθάνει τὸ βρέφος τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν ἀνεπαισθήτως, οὕτως ἀνεπαισθήτως μαν-

θάψει ὁ νέος τὸ λέγειν καὶ γράφειν ὀρθῶς ἢ μὴ ὀρθῶς, χαριέντως ἢ ἀηδῶς, κατὰ τὸ καλόν, ἢ κακὸν ὕφος τῶν βιβλίων τὰ ὅποια ἀναγινώσκει. Διὰ τοῦτο οἱ διδάσκαλοι χρέος ἔχουσιν ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάζωσι τὴν φράσιν τῶν βιβλίων πρὸ πάντων τῶν διδακτικῶν, πρὶν θέσωσιν αὐτὰ εἰς χεῖρας τῶν μαθητῶν, καὶ νὰ προτιμῶσι, καὶ αὐτῶν τῶν εὐμεθόδων, τὰ ἔχοντα πλείονας χάριτας λόγου· νὰ καταδικάζωσι δὲ δημοσίως διὰ λόγων ἀποχρώντων ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια παρημελήθη παντάπασιν ἡ καλλονὴ καὶ τὸ ἰδίωμα τῆς ὡραίας ἡμῶν γλώσσης, ἀρχίζοντες ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μου, ἂν τὸ κρίνωσι δικαίως ἄξιον καταδίκης. Τὸ στέργω καὶ τὸ θέλω· καὶ διατί ὄχι ἐνῶ πρόκειται περὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ;

Α. ΠΟΘΗΤΟΣ.

ΒΙΟΣ ΦΕΝΕΛΩΝΟΣ

Αρχιεπισκόπου Καμβραίας (Cambrai).

Φραγκίσκος Φενελών (François de Salignac de la Mothe Fénelon) ἐγεννήθη εἰς τὸ παλάτιον (Château) τοῦ Φενελῶνος, κατὰ τὴν Περιγόρδην, τὴν 6 Αὐγούστου 1651, ἀπὸ δευτέρου γάμου τοῦ Πόνσου Φενελῶνος (Pons de Salignac marquis de Fénelon) μετὰ τῆς Λουδοβίκης Κρόπτης (Louise de la Cropte).

Ἡ ἀνατροφή τοῦ Φενελῶνος ἔγεινε μετὰ μεγάλης προσοχῆς δωδεκαετῆς ὧν ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἔγραφεν ἐκλεκτῶς λατινιστί καὶ γαλλιστί. Διὰ τὰς προόδους τοῦ πνευμάτου, ἴσως δὲ καὶ διὰ σκοποῦς συμφέροντος προώρισαν αὐτὸν ἐνωρίς εἰς τὸ ἐκκλησιαστικόν. Τούτου ἕνεκα ἔστειλαν αὐτὸν νὰ σπουδάσῃ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Καὸρσης (Caen), ὀλίγον ἀπεχούσης τοῦ μέρους ὅπου ἐγεννήθη. Ἐκεῖσε, ἐντὸς δεκαοκτῶ μηνῶν, ἐτελείωσε τὸ μάθημα τῆς θεολογίας, καὶ λαβὼν βαθμούς τινας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀντώνιος Μαρκέζος Φενελών ἔφερεν αὐτὸν εἰς τοὺς Παρισίους καὶ τὸν εἶχεν ὡς υἱὸν του. Κατ'ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς του ἐγνώρισε τὸν Βοσσυέτον, ἐζήτησε προθύμως καὶ ἔλαβε τὴν φιλίαν του, καὶ εἰς διάστημα εἴκοσι περίπου ἐτῶν τὸν ἐθεώρει ὡς ὀδηγὸν ἐπίσης φωτισμένον καὶ ἀνεπισφαλῆ.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄. συνηρίθησεν τὸν Φενελῶνα μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς διαμαρτυρομένους εἰς τὸν κόλπον τῆς

Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅθεν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Σαιντόγκην (Saintonge), καὶ εἰς τὴν Αὐνίδα (Aunis). Ἐκτοτε ὁ ἱερός οὗτος ἀπεσταλμένος ἐδείχθη ζηλωτής, οὐχ ἥττον ἢ πρῶτος, διὸ καὶ ἐθεώρει τὴν χρῆσιν τῶν πολεμικῶν ἀνδρῶν ὡς ὀλεθρίαν μᾶλλον ἢ ὠφέλιμον εἰς ἔργον τοιοῦτο.

Ὀλίγον ἔπειτα ἐξέδωκε τὰ δύο πρῶτα πονήματά του, ἐξ ὧν τὸ μὲν περὶ ἀνατροφῆς τῶν κορασίων πραγματευόμενον συνέθεσε κατὰ ζήτησιν τοῦ φίλου του δουκὸς τῆς Βωβιλλιέρας (Beauvilliers)· τὸ δὲ ἄλλο ἦτο *Πραγματεία περὶ τοῦ ἔργου τῶν Ποιμένων*. Εἰς ταῦτα τὰ συγγράμματα ἐθαυμάσθη ἡ σαφήνεια, ἡ ἀφέλεια, ἡ κομψότης, τὰ ὁποῖα πάντοτε κατέστησαν τὸ ὕψος τοῦ ἔξοχου.

Ἄφρῳ πολὺν καιρὸν ἔμεινε λησμονημένος ὁ Φενελὼν προσεκλήθη τέλος εἰς τὴν αὐλὴν τῷ 1689, καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀξιόλογός τις θέσις, καθότι ἐδιωρίσθη διδάσκαλος τοῦ δουκὸς τῆς Βουργόνης. Ὁ Βοσσοῦέτος ἦτον εἰς ἐκ τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὅσοι ἐδειξαν μετὰ πλειοτέρας παρρησίας τὴν συναίνεσιν των διὰ τοιαύτην ἐκλογὴν.

Σπουδάζων ὁ Φενελὼν τοῦ σεβαστοῦ μαθητοῦ του τὸν χαρακτῆρα ἀνεγνώρισεν ἐν αὐτῷ τὸ σπέρμα μεγάλων προτερημάτων καὶ τινων ἐλλείψεων ὅχι ὀλιγώτερον μεγάλων· τὸ ὀργίλον καὶ τὸ ἀλαζονικὸν ἦσαν εἰς τὰς κλίσεις του τὰ μᾶλλον κρατοῦντα. Ὁ Φενελὼν ἐνησχολήθη πρὸ πάντων νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν ἀρετὰς ἀντιθέτους πρὸς τὰ ἐλαττώματα ταῦτα. Συνέταξε δι' αὐτὸν *Νεκρικοὺς διαλόγους, συμβάντα*, ἐξ ὧν τὰ κατὰ τὸν Ἀριστόνοον, τὰ ὁποῖα σχεδὸν πάντοτε συνεχδίδονται μετὰ τοῦ Τηλεμάχου, λογίζονται δικαίως ὡς ἀριστούργημα ἰκανὸν νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν μετρίαν φροσύνην καὶ ὅλας τὰς εἰρηνικὰς ἀρετὰς.

Ἀποθανόντα τὸν Πελισσῶνα (Pélisson) τὴν ἀρχὴν τοῦ 1693, διεδέχθη ὁ Φενελὼν εἰς τὴν γαλλικὴν Ἀκαδημίαν.

Ὁ Φενελὼν ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Καμβραίας καὶ μετ' οὗ πολὺ ἢ εἰς τὴν αὐλὴν εὐνοιά του ἐδοκίμασεν ἰσχυρὰς προσβολάς. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν συνέβησαν αἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βοσσουέτου ἔριδες. Τὸ *Περὶ γνωμῶν τῶν Ἀγίων* σύγγραμμά, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Φενελῶνος ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Μώ· ἡ δὲ τῆς Ρώμης αὐλὴ κατεψήφισεν ἐναντίον τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Καμβραίας· δέδειξαν ὁμοῦς τὸν πολῦτιμον τοῦτου λόγον τοῦ Πάπα ρηθέντα πρὸς τοὺς ἐναντίους τοῦ Φενελῶνος· « Ἐκείνος μὲν » (ὁ Φενελὼν) ἐπλανήθη ἀπὸ ὑπερβάλλουσιν πρὸς τὸν Θεὸν » ἀγάπην, σεις δὲ ἀπὸ ἔλλειψιν τῆς πρὸς τὸν πλησίον. »

Τὰ ἐπακόλουθα τῆς λυπηραῆς ταύτης ὑποθέσεως ὑπῆρξαν ἐντέλης δυστυχία εἰς τὸν Φενελῶνα. Ἐξοριζόμενος εἰς τὴν Καμβραίαν εἰδοποιήθη ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὸν ἀποχρῶντα καιρὸν διὰ νὰ περατώσῃ τὰς ὑποθέσεις του· ἀλλὰ δίχως νὰ ὠφεληθῆ ἐκ τῆς ἀδείας ταύτης ἐμίσευσε τὴν ἐπιούσαν, ἥτοι τὴν ἐπαύριον τῆς ἡμέρας ὅτε ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ μονάρχου.

Αἱ μετὰ τοῦ Βοσσουέτου ἔριδες αὐτοῦ δὲν εἶχον εἰσέτι λάβει τέλος· ἀλλ' οὐδεμίαν λυπηρὰν ἐπιρροὴν δὲν ἔλαβον αὐταὶ εἰς τὴν ἀληθῶς ποιμενικὴν ζωὴν τὴν ὁποίαν διῆγεν. Ἔδωκε πολλὰ δείγματα ὑποταγῆς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ρώμης ἧτις τὸν εἶχε καταδικάσει· πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔδωκε καὶ κατεσκεύασαν ἐν ἱερὸν σκεῦος πλουσιότατον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο εἰς ἄγγελος πατῶν πολλὰ βιβλία ὡς αἱρετικά, ἀποδοκιμασμένα ὑπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Πάπα, ἐν οἷς ἐν

ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην· *Γνώμαι τῶν Αγίων*. Τοιαύτη ὑποταγὴ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τῆσαύτην δόξαν ὄσπιν ἐκ τοῦ θρι-
άμβου τοῦ ἀπήλαυσεν ὁ Βοτσουέτος.

Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ φιλόπατρι τοῦ Φενελῶνος ἐφάνησαν ἐκ νέου εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ εἰς τὸν πόλεμον περὶ τῆς διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας, δὲν ἦτο πλέον ὁ νικηφόρος ἐκεῖνος βασιλεὺς ὅστις ὑπηγόρευε νόμους εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ὀπλισμένην Ἡρώπην. Οἱ ἐχθροὶ κατερήμωσαν μάλιστα τὰ σύνορα ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Φενελῶνος. Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, δούξ τῆς Βουργόνης, ὢν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς στρατεύματος, ἀντεῖ-
χε μέλις εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἀντιμάχων του. Ἡ θρη-
κεία καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἔπασχον, καὶ ὁ Φενελῶν ἦλθε πολ-
άκις εἰς ἀνάγκην νὰ ἐνώσῃ μετὰ τῆς εὐαισθησίας, ἣτις ἦτον ἡ βάσις τοῦ χαρακτῆρός του, τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς με-
γαλοψυχίας ἡ ὁποία καταφρονεῖ τὴν δυστυχίαν. Ὅχι μόνον δὲν κατέβαλον τὸ φρόνημα καὶ τὴν ψυχὴν του αἰς σύμφο-
ραι, τῶν ὁποίων θύματα ἐγένοντο οἱ λαοὶ τοὺς ὁποίους ἡ-
γάπα, ἀλλὰ τοὺς ἐπαρηγόρει συνάμα καὶ τοὺς ἐβοήθει, καὶ ἐνεδυνάμωνε μὲ γενναίας συμβουλὰς τὴν ψυχὴν τοῦ πρώην μαθητοῦ του.

Γενόμενος ὁ δούξ τῆς Βουργόνης αὐτοκράτωρ στρατη-
γὸς εἰς τὸ στράτευμα τῆς Φιλανδρείας (Flandre), ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν ἐκ τῆς Περόννης ἐν ἣ τοῦ ἐφάνε-
ρονε τὴν εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν ἔθελε λαμβάνει βλέπων αὐτὸν καὶ συνομιλῶν σιγμὰς τινὰς μετ' αὐτοῦ ὕστερον ἀ-
πὸ ἐπταετῆ ἀποχωρισμόν. ὁ Βασιλεὺς ἐπέτρεψε μὲν εἰς αὐτὸν τὴν χάριν ταύτην, πλὴν μὲ συμφωνίαν ῥητὴν νὰ μὴ λαμβάνῃ μετὰ τοῦ Φενελῶνος ἰδιαιτέραν συνομιλίαν.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκστρατείας ἐστάθη εἰς τὸν νέον πρίγκιπα εὐτυχῆς, καθότι ἠνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Μαλβουρόχου (Malborough) εἰς διοίκησιν τῶν συμμάχων, ἀνεκάλεσεν ὁ βασιλεὺς τὸν ἑγγονόν του εἰς τὴν αὐλήν, ὅστις καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ τότε τὸν διδάσκαλόν του, ἀλλ' ἀπέδειξεν εἰς αὐτὸν δι' ἐπιστολῆς του τὴν ζωηρὰν λύπην του. Ὁ φενελὼν συλλυπούμενος ὁμοίως, καὶ θέλων νὰ πραύνη τὸν πόνον τῆς, διεύθυνεν εἰς τὸν δούκα Βωβιλλιέρας νέας συμβουλὰς δι' ἐκείνον.

τῷ 1703 οἱ ἐχθροὶ τῆς Γαλλίας ἔγειναν πολυπληθέστεροι τῆς Πόρτουγαλλίας, καὶ αὐτὸς ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας πενθερὸς τοῦ δούκῃ τῆς Βουργόνης καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, ἐκλήρυχθισαν ἐναντίον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Δούξ ἐστάλη, ὄχι εἰς τὴν Φιλάνδρειαν, καθὼς ἐνόμιζον, ἀλλ' εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου διεδέχτο τὸν Κατινάτην εἰς τὴν ἀρχηγίαν στρατεύματος, ἀδυνάτου ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ τίποτε ἀξιόλογον. Ὁ φενελὼν ἀγρύπνως ἐπιτηρούμενος δὲν ἐτόλμησε νὰ γράψῃ πρὸς αὐτὸν κατ' εὐθείαν, ἀλλ' ἐμμέτως, διὰ τοῦ δούκῃ τῆς Βωβιλλιέρας ἐνήργησε νὰ φθάσῃν αἱ συμβουλαὶ του εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα.

Ἐκ τοῦ 1703 μέχρι τοῦ 1708 ὁ δούξ τῆς Βουργόνης δὲν ἐστρατήγησε πλέον. Τότε ὅμως ἐβοήθησε τὸ Τουλὼν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βερσάλλην, καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Φιλάνδρειαν.

Ἀπὸ τοῦ 1704 ἡ Γαλλία ἐδοκίμαζε σκληρὰς ἀτυχίας. Ὁ φενελὼν εὐρισκόμενος εἰς αὐτὸ τὸ θέατρον τοῦ ἐνεργητικωτέρου πολέμου καὶ μεταξὺ δύο μεγάλων στρατευμάτων, ἔλαβε πλειστάκις εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ τὸν ὑπὲρ πατρίδος.

ζῆλόν του καὶ τὴν φιλανθρωπίαν του. Κάθε χειμῶνα συνδιελέγοντο εἰς τὴν αὐλὴν περὶ τῶν φιλανθρώπων πράξεών του, περὶ τῶν βοηθειῶν τὰς ὁποίας ἐδίδεν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, εἰς τοὺς πλγωμένους, περὶ τοῦ ἀσύλου τὸ ὁποῖον οἱ δυστυχεῖς τῶν κατερημωθέντων χωρίων εὔρισκον εἰς τὸ παλάτιόν του· καὶ ὁμοῦ τοσαῦται φροντίδες δὲν ἐμπόδισαν αὐτὸν νὰ παρακαλῆ, νὰ μελετᾷ, νὰ ἀποκρίνεται εἰς ὄσους τὸν ἐσυμβουλεύοντο, ὡς καὶ νὰ καταγίνεται συγγραφῶν.

Ἡ Γαλλία, καὶ μάλιστα ἡ Φιλάνδρεια, ἦσαν βεβαρημένα ὑπὸ τὸ βάρος τῶν σκληροτέρων δυστυχιῶν. Τότε ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄. ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἐκτάκτους βοηθείας ἀπὸ τοὺς λαοὺς του, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ὡς καὶ οἱ μᾶλλον κατὰ τοῦ Φενελῶνος προκατειλημμένοι ἐπήνεσαν αὐτὸν διὰ τὴν ἐνθερμον ἀφοσίωσίν του.

Ἀποσταλεῖς εἰς Φιλάνδρειαν ὁ δούξ τῆς Βουργόννης διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον καὶ τὸν Μαλβουρχον, ἐγνωστοποίησεν εἰς τὸν Φενελῶνα ὁποῖαν ἡμέραν ἐσκόπευε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Καμβραίαν. Μολονότι δὲ εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἐνδόξους στρατηγούς, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Βενδῶμος καὶ ὁ Βούφλερος, δὲν εἰμπόρεσεν ὁμοῦ νὰ λάβῃ λαμπρὰς ἐπιτυχίας ἐξ αἰτίας τῆς διχονοίας ἣτις εἰσεχώρησεν εἰς τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου του. Τοσοῦτον δὲ ἦσαν τὰ στρατεύματα δυσαρεστημένα, ὥστε κατήντησαν παρρησία νὰ ὀνειδίζωσι τὸν νέον ἡγεμόνα· ἡ δὲ σύνεσις του ἐθεωρήθη ὡς μικροψυχία, καὶ ἔτρεψαν εἰς τὸ γελοιῶδες τὴν φρόνησιν καὶ εὐσέβειάν του. Ὁ Φενελῶν ἦτον ὑπόχρεος νὰ ἐκπληρώσῃ ἐπίπονον καθ' ὑπερβολὴν χρέος τοῦ νὰ εἰδοποιήσῃ αὐτὸν τοὺς ὀνειδισμοὺς τῶν ὁποίων ἀντικείμενον

στο· τὸ ἐξεπλήρωσε δὲ μὲ θαρράλευότητα ἐπίσης καὶ γενναιότητα.

Μὲ ὄλην τοῦ Βουρλέρου τὴν δυνατὴν ὑπεράσπισιν, ὁ Ἀλλος ἐβιάσθη νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς συμμάχους· τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβε καὶ ὁ Γάνδης· ἠνάγκασαν τὸν ἐλέκτορα τῆς Βεναρίας νὰ δυναύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Βρουξελλῶν, καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1708 ἔπρπε πάλιν ὁ Φενελὼν νὰ ἐκπληρώσῃ παρὰ τῷ πρίγκιπι τὰ θλιβερὰ χρέη τὰ ὁποῖα εἶχεν ἤδη ἐπιφορτισθῆ. Δὲν ἔκρυψεν εἰς αὐτὸν τίποτε ἀπὸ τὰς ἐπιβλαβεῖς φήμας, αἱ ὁποῖαι κατ'αὐτοῦ διεδίδοντο. Περὶ τῶν δεινῶν ὅρων τῆς ἐπιστολῆς του δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τοῦ ἐπὶ τέλους ταύτης ἐπομένου ἀποσπάσματος.

« Τὸ δημόσιον σὲ ἀγαπᾷ ἀκόμη ἀρκούντως καὶ ἐπιθυμεῖ
 » ἀπόπειράν τινα ἱκανὴν νὰ σὲ ἀνεγείρῃ· ἀλλ' εἴαν ἀπο-
 » τύχης θέλεις ἐκπέσει πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπόληψίν σου. Τὸ
 » πρᾶγμα εἶναι εἰς χεῖράς σου. Συγχώρησόν μοι, Κύριέ
 » μου· γράφω ὡς μανιώδης· ἀλλ' ἡ μανία μου προέρχεται
 » ἀπὸ ὑπερβάλλοντα ζῆλον. Εἰς τὴν μεγαλητέραν κατεπεί-
 » γουσαν ἀνάγκην δὲν δύναμαι ἄλλο νὰ κάμνω παρὰ νὰ
 » δέωμαι, τὸ ὁποῖον καὶ κάμνω ἀκαταπαύστως. (*) »

Ὁ ἡγεμὼν ἐδέχθη εὐμενῶς συμβουλάς ἐκ τῶν ὁποίων το-
 σοῦτοι ἄλλοι ἤθελον παροργισθῆ· ἐγνώρισε μὲ προχόνητα
 τὰ λάθη του καὶ ἀνεπέωσε τὰς ἐνδείξεις τῆς πρὸς αὐτὸν
 ἀγάπης του.

(*) Le public vous aime encore assez pour désirer un coup qui vous relève; mais si le coup manque, vous tomberez bien bas. La chose est dans vos mains. Pardon, monseigneur; j'écris en fou; mais ma folie vient d'un excès de zèle. Dans le besoin le plus pressant, je ne puis que prier, et c'est ce que je fais, sans cesse.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν Βερσάλλην ἐπεθύμει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ στράτευμα, ἀλλ' ὁ γενικὸς ἐλεγκτὴς (Contrôleur général) παρέστησεν εἰς τὸ συμβούλιον ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ τῷ προμηθεύσῃ χρήματα. Ὁ ἡγεμὼν ἐπρότεινε «νὰ ὑπάγῃ ἄνευ συνοδίας εἰς τὸ στράτευμα, καὶ ἐκεῖ νὰ ζῇ ὡς ἀπλοῦς ἀξιωματικὸς, καὶ νὰ τρώγῃ, ἂν ᾖτο χρεῖα, τὸν ἄρτον τοῦ στρατιώτου.» Οὕτως ἐξεφράζετο· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὸν ἔγγυον του εἰς τὴν τρομερὰν εἰδειαν.

Ἡ ὀριμότης τοῦ χεῖμῶνος ἐπλήξῃσεν τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφίμων, ἐξ ἧς ἔπασχεν ὁ λαὸς καὶ τὰ στρατεύματα. Ὁ Φενελὼν ἔδωκε προθύμως εἰς ὅλην τὴν χώραν τὸ παράδειγμα τοῦ νὰ προμηθευθῶσι σιτάρια πρὸς ζωοτροφίαν τῶν στρατευμάτων· Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔτος τοῦ 1709 ἐστάθη πολλὰ δυστυχὲς, δὲν ἠδυνήθη, μὲ ὅλας τὰς γενναίας αὐτοῦ προσπαθήσεις, νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἄκρως κατεπειγούσας ἀνάγκας τῶν στρατευμάτων, καὶ τῶν κατοίκων· τότε ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ πρὸς τὸν ἐπιμελητὴν (intendant) τοῦ στρατεύματος μίαν συμπονητικὴν ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ ἀγαθότης τῆς καρδίας του φαίνεται τοσοῦτον καθαρῶς ὅσον καὶ ἡ γένικὴ στέρησις.

Ἡ ὀλέθριος ἂν καὶ ἔνδοξος διὰ τὴν Γαλλίαν ἡμέρα τοῦ Μαλπλακουέτου (χωρίου) ἐπέθεσε δεινὰ ἐπὶ δεινῶν, καὶ εἰς ταύτην τὴν εὐκαιρίαν ἡ διαγωγὴ τοῦ Φενελῶνος ἔγεινε τὸ ἀντικείμενον γενικοῦ θαυμασμοῦ· ὁ οἶκος αὐτοῦ ᾖτον ἀνοικτὸς εἰς πλῆθος ἀξιωματικῶν καὶ στρατηγῶν· ᾖτο, λέγει ὁ Ράμσάης, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀσθενῶν ὡς καλὸς πατήρ.

Τὸ σέβας τὸ ὁποῖον ἐνέπνεε δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τοῦς συμπολίτας του. Τὰ συγγράμματά του καὶ μάλιστα

ὁ Τηλέμαχος του, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν μετ' ὀλίγον ὁμιλήσει μὲ περισσοτέραν ἔκτασιν, ἔκαμαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ξένους· ὁ δὲ πρίγκιψ Εὐγένιος, ὁ δούξ τῆς Ὀρμόνδας (Ormond), ὁ Μαλβοροῦχος καὶ οἱ πολεμισταῖ των, πυνόουν αὐτὸν καθ' ὅσον καὶ οἱ γάλλοι ἀξιωματικοί, καὶ ἐχορήγουν πρὸς αὐτὸν ἐνόπλους φυλακὰς. “Τὸ εὐγενικὸν φέρισμον (la politesse), ἔλεγε συνεχῶς, εἶναι ἴδιον ὅλων τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' οἱ τρόποι διὰ τῶν ὁποίων φανερόνεται διαφέρουν.” Μολαταῦτα, μαθὼν ὅτι, εἰς τὴν ταξιείδιον τὸ ὁποῖον ἐμελέτα νὰ κάμῃ εἰς μίαν πόλιν τῆς ἐπαρχίας του, ἐσκόπευαν νὰ τὸν συνωδεύσουν διά τινος ἀποσπάσματος στρατιωτῶν μέχρι τοῦ στρατοπέδου τῶν συμμάχων, ἐμποδίσθη νὰ ἐμβῆ εἰς δρόμον, καθὼ αἰσθανόμενος πόσον περισκεμμένως ἐχρεώσται νὰ φέρεται, ὑπήκοος ὡν τοῦ Δουδοβίκου ΙΔ'. καὶ εἰς τὴν ὀργὴν του πεπτωκώς.

Τὸ ἐχθρικὸν στρατεύμα, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1711 ἔτους εὕρισκετο εἰς τὴν Καμβραίαν καὶ πλησίον τοῦ πόλισματος Κάτω Καμβρέσιδος (Cateau-Cambrésis), τοῦ κυριωτέρου τῶν ἀρχιεπισμοπικῶν κτημάτων· ὁ Μαλβοροῦχος, δι' ἐνὸς ἀποσπάσματος, διετήρησε κατ' ἀρχὰς ὅσα γεννήματα ὁ Φενελὼν καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ ἀγροῦ εἶχον συνάξει εἰς ἐκεῖνο τὸ πόλισμα· ἀλλ' ἰδὼν ὅτι τῶν τροφίμων ἡ σπάνις δὲν ἐπέτρεπε πλέον εἰς αὐτὸν ν' ἀρνηθῆ εἰς τὸ στρατεύμα του τὴν λαφύραγώγησιν αὐτῆς τῆς πόλεως, διέταξε κ' ἐφόρτωσαν εἰς ἀμάξας τὰ γεννήματα, καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὸ ἐν Καμβραία πεδίον τῶν ὀπλων, ὅπου εὕρισκετο τὸ στρατηγεῖον τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ· εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, ὁ Φενελὼν ὑπεδέθη συχνάκις παρ' αὐτῷ τὸν ἐκθρονισθέντα

βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, ὃς τις ὑπηρετεῖ εἰς τὸ γαλλικὸν στράτευμα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱππότη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐκοινοποίησε πρὸς τὸν δούκα τῆς Βουργόνης εἰς μίαν τῶν ἐπιστολῶν του.

Ἡ ἀνάκλησις τοῦ Μαλβορούχου καὶ ἡ ἀξιωματημόνευτος ἡμέρα τοῦ Δεθαίνου (χωρίου), ἡ τοσοῦτον ἐνδοξος διὰ τὸν Βιλλάρην, ἔδωσαν εἰς τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας εὐνοϊκὴν μορφήν. Ὁ Φενελὼν μάλιστα ἀντεμείφθη διὰ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ διὰ τὸ καλὸν γενικῶς τῶν ἀνθρώπων.

Ἐνῶς ὁ Φενελὼν ἀπέκτα οὕτως εἰς τὴν δυστυχίαν του φήμην τὴν ὁποίαν, καὶ εἰς Βερσάλλην εἰς ἔξη, δὲν ἤθελε ποσῶς λάβει, μὲ ὅλην τοῦ ἡγεμόνος τὴν εὐνοϊαν, ἡ ψυχὴ του ἐδοκίμασε θλίψεις, ὄχι ὀλιγώτερον σκληρὰς τῶν θλίψεων, αἵτινες ἐπροξένησαν τὰς κοινὰς συμφοράς· καθότι ἔχασεν ἀλληλοδιαδόχως, καὶ σχεδὸν ἀλλεπαλλήλως, τοὺς φίλους του καὶ τοὺς ἀποδεδειγμένους ὑπερασπιστάς του. Ἐκλαίεν ἀκόμη τὸν ἀββᾶν Λαγγερῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε πολὺν καιρὸν συζῆσει εἰς τὴν εἰλικρινεστέραν φιλίαν, ὁπότεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως (le dauphin) καὶ ἡ δουκίσσα τῆς Βουργόνης ἀπέθανον. Ἡ φρικαλέα κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν αἱ ζῆμιαί αὐταὶ ἐβύθισαν τὸν παλαιὸν μαθητὴν του, προσέβαλον τὴν φαντασίαν του. Διεύθυνεν εἰς τὸν δούκα τῆς Βουργόνης, λαβόντα τὰ πρωτοτοκεῖα, μίαν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐσυλλυπεῖτο καὶ παρήγγελλεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑποταγὴν εἰς τὰς θείας βουλὰς.

Μόλις πέντε ἡμέραι παρῆλθον, καὶ ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὁ μὲ τοσαύτην φροντίδα ἀνατραφεὶς, συιήντησεν εἰς τὸν τάφον τὴν σύζυγόν του. Ὁ Φενελὼν λαβὼν τὴν τρομερὰν ταύτην

πληγὴν, ἐφάνέρωσε τὴν ἄκρην αὐτοῦ θλίψιν εἰς μίαν του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν δούκα τῆς Χεβρεύσης (Chevreuse, πολισματος). “ Οἱ δεσμοί μου διεσπάσθησαν, ἐφώναζε· κἀνὲν
 „ πρᾶγμα δὲν ἤθελεν εἰμπορέσει νὰ μὲ προσηλώσῃ εἰς
 „ τὴν γῆν.,, Ωμίλει ἔπειτα περὶ τῶν μέσων τοῦ νὰ καύ-
 „ σωσι τῆς ἐπικρατείας αἱ συμφοραί. “ Ἡ εἰρήνη, ἔλεγεν,
 „ ἡ εἰρήνη ν’ ἀποκατασταθῇ, ἐφ’ ὁποιαδήποτε τιμῇ.,, Ἐζή-
 τησε νὰ τοῦ δοθῶσιν ὄσας ἐπιστολάς, ὑπομνήματα καὶ
 ὀδηγίας εἶχε διευθύνει πρὸς τὸν δούκα τῆς Βουργόνης,
 καὶ τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ εὔρεθῶν εἰς τὰ ἔγγραφα τούτου
 τοῦ ἡγεμόνος. Ὁ δούξ τῆς Βωβιλλιέρας ἔκαμε πρὸς τοῦτο
 πολλάς προσπαθήσεις· ἀλλ’ ἡ Κυρία Μαιντενῶν ἀπεκρίθη
 ἐκ τοῦ Ἁγίου Κύρου (Saint-Cyr), τὴν 15 Μαρτίου 1712,
 ὅτι ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ καύσῃ ὁ ἴδιος αὐτὰ τὰ ἔγγρα-
 φα, τῶν ὁποίων τὴν ἀπώλειαν ἐβεβαίονεν ὅτι λυπεῖται
 καὶ αὐτή.

Εἰς τίνα ἐπιστολὴν τοῦ Φενελῶνος πρὸς τὸν Ἀββᾶν
 Μαρτινῶ εὔρισκονται πολλὰ μέρη γενόμενα διὰ νὰ δώ-
 σωσι τὴν ἀρίστην ιδέαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ τοῦ
 „ ἡγεμόνος.“ Τὸν εἶδον πολλάκις λέγοντα πρὸς ἡμᾶς, ἐ-
 „ φώναξεν, ὅταν εὔρισκετο εἰς ἐλευθερίαν συνδιαλέξεως·
 „ Ἀφίνω ὀπισθεν τῆς θύρας τὸν δούκα Βουργόνης, καὶ
 „ δὲν εἶμαι πλέον μεθ’ ὑμῶν ἄλλο παρὰ μικρὸς Δουδο-
 „ βίκος.

Ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, αἱ ζημίαι τὰς ὁποίας πρὸ
 μικροῦ εἶχε δοκιμάσει ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ὁ φόβος
 μήπως ὁ βασιλεὺς ὑποκύψῃ εἰς τὰς θλίψεις του, ἐβασάνιζον
 ἀκαταπαύστως τὸν Φενελῶνα. Τέλος πάντων, τὸ ἔτος τοῦ
 1712, ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον εἶχεν ἐπικαλεσθῆ
 διὰ τῶν εὐχῶν καὶ δεήσεών του, ὑπεγράφη εἰς Οὐτρέχτην

(Utrecht). Συνεχάρη δὲ διὰ τοῦτο μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Χεθρεύσης, τοῦ παλαιότερου καὶ σταθερωτέρου τῶν φίλων σου, τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη καὶ αὐτοῦ μετ' ὀλίγον νὰ κλαύσῃ τὸν θάνατον.

Τοσαῦτα πένθη δὲν ἐμπόδισαν αὐτὸν τοῦ νὰ ἐκπληρόνῃ ἀκριβῶς ὅλα αὐτοῦ τὰ χρέη· πλὴν δὲν ἐκαυχῆθη ποτὲ ὅτι ἐδείχθη νικησας τὴν λύπην του. Καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του ἔκλαυσε τοσοῦτους φίλους ἀξίους τῶν θρήνων του. Ὁ οὐρανὸς ἔγεινε καταφύγιόν του· ἄλλο πλέον δὲν ἐφρόντισε παρὰ νὰ ἐτοιμασθῇ εἰς τὸν θάνατον, καὶ ἐπρόσμενε μεθ' ὑποταγῆς τὴν στιγμὴν ἣτις ἔμελλε νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἀπὸ τὴν γῆν.

Καὶ διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ πρὸς τοῦτο καλῆτερον συνέλαβε τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του· καὶ ἦτο σχεδὸν ἀπορασισμένος νὰ παρακαλέσῃ τὸν βασιλέα νὰ τὸν δοθῇ διάδοχος ὁ Κ. Ταβάννης (M. de Tavnnes) ἀπλοῦς τότε ἀββᾶς ὢν, καὶ ἀκολούθως ἐπίσκοπος τῆς ἐπιτῆς Ματρονῆς Χάλωνος (Châlons-sur-Marne), ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ρουένης καὶ καρδινάλιος· ἡ μόνη δὲ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν προετίμα αὐτὸν, ἦσαν αἱ ἀξιόλογοι μαρτυρίαι ὅσας ἐξέθεσαν εἰς αὐτὸν περὶ τῶν προτερημάτων τοῦ νέου τυίτου ἐκκλησιαστικοῦ. Ἄλλ' αἰφνιδίως τις ἀσθένεια τὸν ἤρπασεν εἰς ὀλιγίστας ἡμέρας τὴν 7 Ἰαννουαρίου 1715. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. ἦτον ὑπὲρ αὐτοῦ, λέγουσι, κρεῖττον διατεθειμένος, καὶ εἶχε κατὰ νοῦν νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν αὐλήν. Προσβέτουσιν ὅτι μαθὼν τὸν θάνατόν του, ἐφώναξεν· “Δὲν τὸν ἔχομεν καθ' ἡν στιγμὴν ἀπέβαινε εἰς ἡμᾶς ἀναγκαιότατος!”, Ὁ Φενελὼν ἦτο τότε εἰς ἡλικίαν ἐτῶν ἑξήκοντα τεσσάρων.

Τὰ πλείοτερα τῶν ὑπὸ Φενελῶνος συντεθέντων συγγράμ-

μάτων, τὰ περὶ ἀμφισβητήσεις καταγινόμενα, εἶναι σχεδὸν λησμονημένα· ἀλλὰ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ἡ μνήμη καὶ ὁ Τηλέμαχος (α) δὲν ἐπιτρέπουσὶ ποτε τοῦ ὀνόματός του τὴν λήθην. Τὸ βιβλίον τοῦτο, ἔργον πλουσίας ἀγχινοίας, συνετέθη κατὰ μέρη διαχωρισμένα πρὸς διδασκαλίαν τοῦ δουκὸς τῆς Βουργόνης. Ὁ Φενελὼν συνήθροισεν αὐτὰ, τὰ συνηρμολόγησε κ' ἐσχημάτισεν ὅλον τι πλήρες. Ἀλλὰ πρέπει ἄρα γε νὰ θεωρῆται ὡς ποίημα ἐπικόν; Ποτὲ οἱ αὐστηρῶς φιλόκαλοι ἄνδρες δὲν θέλουν ἀναγνωρίσει ποίημα εἰς πεζόν. Ἀνίσως τινὲς τοῦ συγγράμματος τούτου ὀπαδοὶ ἐνόμισαν ὅτι κατασταίνουν αὐτὸ μᾶλλον ἀξιοσύστατον δίδοντες εἰς αὐτὸ ἀνάρμοστον τινὰ ἐπιγραφὴν, οὔτοι ὤφειλον νὰ στοχασθῶσιν ὅτι καὶ ὁ Φενελὼν αὐτὸς δὲν φαίνεται μεγαλοφρονήσας παλὺ ἐπὶ τούτῳ. Δὲν ἀρχίζει τὸ σύγγραμμά του καθὼς ὅλοι οἱ ἐπικοί ποιηταί· δὲν ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσάν του, καὶ δὲν λέγει *Αειδε θεά...*, δὲν ὑπάρχει μυθιστορία τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἔχη περισσοτέραν ἀκλότητα „ παρὰ τὴν τοῦ Τηλέμαχου. “ *Calypso ne pouvait se* „ *consoler du départ d'Ulyse*, etc. Ἡ Καλυψὼ δὲν ἠδύνατο νὰ παρηγορηθῆ διὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς τὴν ἀναχώρησιν, κ. τ. λ.,, ὅπως ὁ συγγραφεὺς ἐμβαίνει εἰς τὴν ὑπόθεσιν, διὰ μιᾶς καὶ ἀνευ ἀξιόσεων.

Ἐξ ἄλλου μέρους, τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, τὰ συμβάντα, τὰ ἐπεισόδια, τὸ θαυμάσιον ἀνήκουσιν εἰς μόνην τὴν παλαιὰν ἐποποιίαν. Πῶς λοιπὸν νὰ ὀνομασθῆ βιβλίον, τὸ ὁποῖον, διὰ νὰ ἦναι πραγματικῶς ποίημα, ἄλλου δὲν στερεῖται παρὰ τὸν ἔμμετρον ῥυθμόν; Ἄς δώσωμεν εἰς αὐ-

(α) Σημειώσεται ὅτι καὶ τὸ ἀνά χειρας σύγγραμμα, τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ἢ βιοτῆ, θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Γαλλῶν ὡς ἓν ἐκ τῶν ἀρίστων συγγραμμάτων τοῦ Φενελῶνος. Σ. Μ.

τὸ μετὰ τοῦ Λαχάρπου (La Harpe) τὸ ὄνομα ἐπικὴ μυθιστορία· πρὸ πάντων δὲ ἄς ἀναγνωρίσωμεν αὐτὸ ὡς γέννημα μεγάλου νοῦς, μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του, καὶ ἀληθῶς ἀμίμητον, καθὼς ἀπεδείχθη ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μιμήσεων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐλλειπῶν, τὰς ὁποίας παρήγαγε.

Λογίζεται κοινῶς ὡς βέβαιον ὅτι ὑπηρέτης τις, ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Φενελῶνος τὴν ἀντίγραφὴν τοῦ Τηλεμάχου, ἐκλεψεν ἓν ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον ἐπωλήθη κατὰ πρῶτον λαθραίως ὡς χειρόγραφον· ἀλλ' οὐδεμία ἐκδοσις αὐτοῦ δὲν ἔγεινεν ἀκριβῆς, ἐκτὸς μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. καὶ τοῦ Φενελῶνος.

Εἶναι πολλὰ ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐδυσαρρεστήθη εἰς ἄκρον δι' αὐτὸ τὸ βιβλίον, καὶ ὅτι κατηγόρησε τὸν Φενελῶνα ἀγνωμοσύνης. Ὁ Βολταῖρος ἔδειξεν εἰς τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον *Αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'*. τὰς ἀριδύλους αἰτίας αὐτῆς τῆς δυσαρρεσκείας. Ἀφοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν ἀντιγραφία ἀπιστίας, προσθέτει· “ Ἄν τοῦτο ὑπάρχη, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Καμβραίας ἐχρεώσται εἰς αὐτὴν τὴν ἀπιστίαν ὅλην τὴν φήμην ὅσην ἔλαβεν εἰς τὴν Εὐρώπην· ἀλλ' ἐχρεώσται πρὸς τούτοις εἰς αὐτὸν ὅτι διὰ παντὸς ἐχάθη εἰς τὴν αὐλήν. Ἐνόμισαν ὅτι παρατηροῦν εἰς τὸν Τηλέμαχον ἀδιάκριτόν τινα κριτικὴν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Σέσωστρις ὅς τις ἐθριάμβευε μὲ πολλὴν ἀλάζονσιαν, ὁ Ἰδομενεὺς ὅς τις καθίστα εἰς Σάλεντον τὴν πολυτέλειαν, λησμονῶν τὸ ἀναγκαῖον, ταῦτα ἐφάνησαν ὡς χαρακτηρίζοντα τὸν βασιλέα . . . Ὁ μαρκέζος τῆς Λουβοίας (Louvois), εἰς τὰ ὄμματα τῶν δυσαρρεστημένων, παρίστατο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πρωτεσι-

», λάου, ματαιόφρων, σκληρός, τετυφωμένος, έχθρός τῶν
 », μεγάλων στρατηγῶν, οἵτινες ὑπερέτουν τὴν πατρίδα
 », καὶ ὄχι τὸν ὑπουργόν.

», Οἱ σύμμαχοι οἵτινες, εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1868, ἤ-
 », νώθησαν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. οἵτινες μετὰ ταῦτα
 », ἐκλόμισαν τὸν θρόνον αὐτοῦ εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1701,
 », ἐχάρησαν ὅτι ἀνεγνώρισαν αὐτὸν εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον
 », τοῦ Ἰδομενέως, τοῦ ὁποίου ἡ ἀλαζονεία ἐπαναστατεῖ
 », ἄλλους αὐτοῦ τοὺς πλησιοχώρους· οἱ ὑπαινιγμοὶ οὗτοι ἔ-
 », καμαν βαθείας ἐντυπώσεις διὰ μέσου τοῦ ἐναρμονίου ἐ-
 », κείνου ὕφους, τὸ ὁποῖον παρεισάγει, μὲ τρόπον τοσοῦτον
 », γλυκύν, τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Οἱ ξένοικαὶ
 », αὗτοι οἱ Γάλλοι, ἀπαιδέησαντες ἀπὸ τοσοῦτους πολέμους,
 », εἶδον μὲ πονηρὰν τινὰ παρηγορίαν μίαν σάτυραν εἰς βι-
 », βλίον γενόμενον πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀρετῆς.,,

Βλέπομεν ὅτι ὁ Βολταῖρος, ἀναφέρων πράγματα ἀναν-
 τίρρητα, δὲν τολμᾷ νὰ κατηγορήσῃ τὸν Φενελῶνα ὅτι
 συνέλαβε σκοπὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ ὅλας αὐτὰς τὰς διασα-
 φήσεις τοῦ συγγράμματός του. Ἄς μιμηθῶμεν τὴν φρόνι-
 μον ταύτην συστολήν, καὶ ἄς μὴν ὑποπτευώμεθα ὅτι ἀνὴρ
 ἐξόχου ἀρετῆς ἐμελέτησε φανερὰ νὰ προσβάλλῃ τὸν μονάρ-
 χην εἰς τὸν ὁποῖον ἦτον ἄλλως ὑπόχρεως· ἀλλ' ἄς ἀναγνω-
 ρίσωμεν συγχρόνως ὅτι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. καὶ
 αὐτὸς ὁ Λουδοβίκος, εὔρον εἰς αὐτὸ τὸ σύγγραμμα πολλὰ
 τεμάχια γενόμενα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὑποψιῶν καὶ εἰ-
 κασιῶν των.

Ὁ Λουδοβίκος Ις'. διέταξε καὶ ἀνήγειραν ἓνα ἀνδριάντα
 εἰς τὸν Φενελῶνα, ὁ ὁποῖος σήμερον φαίνεται εἰς τὴν αἰ-
 θουσαν τῶν συνεδριάσεων τοῦ Διδασκαλείου ἢ Ἀκαδημίας
 (Institut), ἀπέναντι τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Βοσσουέτου.